

exempel ”den verkliga Jesus” som är oåtkomlig för forskaren.

I bokens fjärde kapitel flyttas fokus till de nytestamentliga texterna. Efter en inledande del kring texternas tillkomst, tradering och kanonisering behandlas de 27 texterna utifrån tre kategorier: evangelierna och Apostlagärningarna, de paulinska breven samt de katolska breven, Hebreerbrevet och Uppenbarelseboken. Genomgående för de tre delarna är att varje text behandlas med både historiskt och innehållsligt fokus. I jämförelse med andra introduktionsböcker är presentationen av respektive text relativt kortfattad.

Kapitel 5 tar sedan upp några strömningar som exemplifierar den mångfald som tar form bland de Jesustroende grupperna. Här behandlas brytningen mellan judendom och kristendom, Paulus och hans efterföljare, de johanneiska Jesustroende, icke-rabbinska judar och olika varianter av judendom samt gnosticisism. Till sist följer en diskussion utifrån kategorierna enhet och mångfald. I det avslutande sjätte kapitlet finns sedan ett antal exempel på läsningar av specifika nytestamentliga texter med en viss betoning på läsarorienterade tolkningar. Dessa fungerar väl som exempel på den exegetik som förespråkas i boken som helhet.

Jesus, the New Testament, Christian Origins är i många avseenden ett föredömligt verk. Bokens betoning på de historiska sammanhangen ger läsaren en god vägledning till att förstå den tidiga rörelsen av Jesustroende. Texterna är lättillgängliga och kompletteras med belysande bilder, tabeller och hänvisningar till vidare läsning. Vidare är boken omfattande, har en innovativ struktur och är tydligt präglad av den expertis som de totalt 22 författarna besitter. I bokens omfattning och innovativa upplägg ligger samtidigt även några av dess utmaningar. Låt mig ta två exempel. För det första kan det finnas en viss oklarhet kring var jag som läsare kan hitta den information jag söker. Om jag till exempel slår upp boken med syfte att fördjupa mig i Paulus och hans brev inser jag att det dels finns en allmän översikt av paulinsk

forskning (s. 19–21), dels en (till viss del överlappande) fördjupning om Paulus och judendomen (s. 23–31), dels en introduktion till de paulinska breven (inklusive Paulus liv och verksamhet, s. 280–289), dels en längre fördjupande del om Paulus och hans efterföljare (s. 399–437).

Den andra utmaningen gäller hur boken bäst ska komma till användning. Dess 700 sidor är, med reservation för att jag här primärt resonerar utifrån en svensk kontext, förmodligen för omfattande för en introduktionskurs till Nya testamentet. Det är givetvis inte svenska studenter som är bokens huvudsakliga målgrupp, men frågan är intressant att lyfta utifrån att den svenska föregångaren har fyllt denna funktion. En reviderad version innebär ju i regel en reviderad litteraturlista. Oavsett om *Jesus, the New Testament, Christian Origins* kommer att ersätta eller fungera sida vid sida med sin föregångare inom detta område kan vi slutligen konstatera att boken, med sin betoning på utförlig historiskt inriktad tolkning, är ett mycket välkommet bidrag till den engelskspråkiga exegetiken.

Ludvig Nyman
Doktorand, Lund

DOI: 10.51619/stk.v9i2.24627

Jennifer Nyström. *Reading Romans, Constructing Paul(s): A Conversation between Messianic Jews in Jerusalem and Paul within Judaism Scholars*. Lund: Lund University. 2021. 357 s.

Reading Romans, Constructing Paul(s) är Jennifer Nyströms doktorsavhandling i Nya testamentets exegetik som hon lade fram och framgångsrikt försvarade i september 2021 vid Lunds universitet. Nyström tar avstamp i det nyare perspektivet ”Paul within Judaism” (i boken och här förkortat PWJ) och undersöker hur messianska judar i Israel tolkar Romarbrevet 11 som bland annat handlar om Guds plan för folket Israel och utgör en central text för dessa. Avsikten

är att jämföra messianska judars tolkningar av Rom. 11 med PWJ-forskare, då det finns kontakt mellan grupperna och vissa messianska judiska teologer är insatta i Paulusforskningen. Själva undersökningen sker genom intervjuer, "Bible-reading interviews", och forskningen kan klassificeras som receptionshistoria med användning av antropologiska metoder med inslag av sociologi. Nyström anammar verktyg som James S. Bielo utvecklat för att studera "the social life of Scripture" och undersöker hur och varför en text tolkas som den gör. Dessutom lägger hon till analysfrågor om "what comes out of the interaction" (s. 12). De arton intervjupersonernas identitet hålls hemlig och de omtalas med pseudonymer.

I en forskningsöversikt förklarar Nyström inledningsvis vissa grundläggande aspekter om identitet och bibelsyn bland messianska judar. Det handlar om en judisk rörelse vars medlemmar inte kallar sig för kristna, vilket ger dem en prekär ställning bland andra judar i Israel. Därefter följer en längre utläggning om Paulusforskningen som Nyström delar in i tre inriktningar: "Outside, And, or Within Judaism." Nyström är en företrädare för PWJ-perspektivet som tidigare kallades "the radical perspective". Perspektivet innebär ett paradigmskifte från en (mycket) tidigare syn då man generellt sett antagit att Paulus brutit med judendomen. Det innebär i korthet att Paulus som Kristustroende fortsatte att identifiera sig som jude och leva efter de judiska lagarna. PWJ är en benämning som dessa forskare själva använder och är allmänt vedertagen. De andra indelningarna som Nyström föreslår är däremot problematiska. "Paul And Judaism", vilket handlar om en viss ambivalens i synen på Paulus förhållande till judendom, är en otydlig beteckning. Forskningen som betecknas som "Outside Judaism" är i flera fall missvisande. Även om somliga forskare med rätta kan anklagas för att drivas av en negativ syn på judendom är det olyckligt att blanda tidigare och samtida forskare under en sådan kategorisk beteckning. I gruppen forskare som

Nyström anklagar för att påverkas av "anti-Jewish elements" ingår bland andra Stephen Westerholm, en nordamerikansk Paulusforskare. Nyström misstolkar citaten från hans bok utan hänsyn till kontexten och tillskriver honom åsikter som inte är representativa för hans forskning. Om Nyström planerar att publicera en förlagsutgåva bör detta avsnitt revideras betydligt.

Kapitlet "The Landscape of Messianic Judaism in Israel" börjar med en beskrivning av gudstjänster i två olika typer av messianska församlingar i Jerusalem, en som påminner om en karismatisk kristen gudstjänst och en som mer liknar en synagogsgudstjänst. Beskrivningarna ger läsaren en inblick i de stora skillnader som föreligger mellan de många församlingarna i Jerusalem. Dessa skiljer sig åt framför allt gällande språk (rörelsen består till stor del av immigranter), karismatisk karaktär och i vilken utsträckning medlemmarna följer ortodox judisk praxis. I en historisk överblick förklarar Nyström mycket väl bakgrunden och framväxten av rörelsen i Israel sedan 1948. I dag omfattar rörelsen mellan 10 000 och 15 000 personer. Kapitlet introducerar frågor om judisk identitet som präglar grupperingarna, vilket är förklarligt eftersom tron på Kristus vanligtvis utgör en skiljelinje mellan judar och icke-judar.

Hur tolkar representanter för messianska judar då Rom. 11? I tre substantiella kapitel får vi följa olika läsningar av texten. Presentationen av olika tolkningar av Paulus pendlar mellan individuella röster och uppfattningar som delas av flera. Genomgående jämförs messianska judars tolkningar med perspektiv inom PWJ. Det är fascinerande läsning där många gemensamma aspekter kommer fram. För messianska judar är Paulus judiska identitet viktig, vilket betonas i början av Rom. 11. Intressant är att många identifierar sig med "resten" ("en rest som Gud utvalt av nåd") i 11:5 och ser sig som den sanna resten av Guds folk som håller förbundet och är frälsta. Det blir då relevant hur de ser på andra judar. En vanlig syn är att majoriteten judar tillhör en "incomplete or unfulfilled kind

of Judaism”, men att de inte har förkastats av Gud (s. 163). Förhållandet till den andra motpolen, de kristna, är likaledes komplex. För denna fråga spelar metaforen med olivträdet i Rom. 11 en central roll. Messianska judar tolkar Paulus kritik som riktad mot den samtida kristenheten, även om åsikterna går isär gällande dess ställning. Generellt sett ser de sig själva som ”an ‘authentic’ expression of the Jewishness of the Jesus movement”, medan icke-messianska kyrkor utgör inautentiska former (s. 233). Det framkommer många olikheter bland intervjupersonerna och vissa underliggande konflikter. En person föredrar till exempel att kallas ”Jewish messianist” och är kritisk till den bredare rörelsen av messiansk judendom som han anser vara ”Jesus-obsessed evangelicalism” (s. 165).

Likt PWJ-forskare anser majoriteten av de intervjuade att Paulus följde Torahs lagar, medan några anser att han modifierade dem. Intressant i sammanhanget är i vilken utsträckning de själva följer judisk praxis, speciellt som de överlag är kritiska till ortodox judendom. Här framkommer stora skillnader. Nyström förklarar att ”flexibility is the distinguishing mark of the Messianic Jewish attitude toward Torah observance” (s. 190). Däremot utgör uppfattningen om att staten Israel bildades genom Guds ingripande en gemensam grund. Vidare delar de övertygelsen om att de lever i sluttiden och väntar på Messias återkomst, vilket för övrigt påminner om situationen i den tidiga kyrkan. För läsare som är insatta i konflikterna mellan olika falanger av judiska och icke-judiska Kristustroende i den tidiga kyrkan, som utgjorde en liten minoritet i det romerska samhället, slås man av likheterna i diskussionerna kring identitet, etnicitet och utvaldhet. Nyström förklarar till exempel att icke-judar som dras till messianska församlingar utgör ett speciellt problem: ”some non-Jews want to practice Judaism as much as possible, whereas Messianic Jews oppose this idea as it threatens their unique position and identity” (s. 240). Det kunde ha handlat om första århundradet likaväl som det tjugoförsta.

Metoden som Nyström utvecklat, ”Bible-reading interviews” över Rom. 11, fungerar mycket väl som ingång i en studie över messianska judars teologi, bibelsyn och identitetskonstruktion. Boken är välskriven och innehåller genomtänkta analyser och reflektioner. Översikten av Paulusforskningen som överdrivet polariserar forskares åsikter drar däremot ner helhetsintrycket av en annars utmärkt avhandling.

Cecilia Wassén
Docent, Uppsala

DOI: 10.51619/stk.v9i2.24628

Mikael Stenmark, Karin Johannesson & Ulf Zackariasson (red.). Förnuft och religion – filosofiska undersökningar. Skellefteå: Artos. 2021. 549 s.

”Människor har under alla tider funderat över livet, kärleken, lidandet, Gud, varifrån vi kommer och vad som kommer att hända när vi dör. Religionsfilosofins syfte är att både förstå och kritiskt och konstruktivt granska människors föreställningar om, svar på och förhållningssätt till dessa tillvaros grundläggande frågor” (s. 9).

Med denna programförklaring inleds en drygt 500-sidig antologi om det filosofiska utforskandet av främst religiösa, men även sekulära livsåskådningar.

Bortsett från en översättning av en amerikansk bok från 1991 (*Förnuft och religiöstro*, 1997), finns inte många introduktionsböcker till religionsfilosofi på svenska. Min favorit i genren är fortfarande Ulf Jonssons *Med tanke på Gud* (2004). Några år senare utgavs en antologi med bidrag från religionsfilosofer vid framför allt universiteten i Lund och Uppsala: *Religionsfilosofisk introduktion – existens och samhälle* (2010). För att fylla detta tomrum har nu en tjock volym utgivits vilken ger en grundlig översikt av de frågor som är aktuella inom den moderna religionsfilosofiska forskningen. Titeln till trots – *Förnuft och religion* – är man nog med att påpeka dels att man inom den